

Text och ton i gudstjänsten

Ovanstående rubrik är sådan att den kan läsas på flera sätt och därigenom ges helt olika innebörd. Med ordet "gudstjänsten" kan man avse gudstjänster i allmänhet, utan närmare precisering, och därvid ägna den största uppmärksamheten åt "text och ton".

Samtidigt kan emellertid ordet "gudstjänsten", i bestämd form, avse en viss gudstjänst, en gudstjänst framför andra, viktigare än andra. Det faller sig då naturligt att tänka på Högmässan som alltifrån sin tillkomst varit församlingens huvudgudstjänst, den fasta punkten i gudstjänstlivet som vid sidan om sig haft och har en rad olika mindre gudstjänster av mycket varierande form och innehåll.

Högmässan i dagens Svenska Kyrka för en bekymmersfull tillvaro. Som en följd av en mängd olika orsaker har antalet gudstjänstdeltagare kraftigt sjunkit och den del av församlingen som finns kvar upplever en period av stor osäkerhet och därmed minskad förmåga till aktivt deltagande i gudstjänsten.

Övergången från 1942 års gudstjänstform till försöksordningen av 1976 har medfört stora problem för många församlingsmedlemmar. 1942 års ingalunda invändningsfria men dock relativt konsekventa och väl fungerande gudstjänstordning har fått ge vika för en försöksordning med en lång rad variationsmöjligheter som gjort att lokala beslut, fattade av resp. församlings kyrkoråd, lett till att Högmässans innehåll på somliga platser fått en ny, stabil form, medan den på andra platser, där församlingsledningen varit mera opportunistiskt inriktad, kommit att variera från gång till gång. Som följd härav har den gudstjänstfirande församlingen söndag efter söndag fått finna sig i att med en agenda i handen följa

med i de skiftande formerna.

Samtidigt har vi fått en ny bibelöversättning, där man inte bara sett till att själva sakframställningen blivit korrekt utan dessutom gjort namnändringar och infört nya begrepp istället för gamla invanda och även i världsligt språkbruk vedertagna begrepp.

Vi har också 1976 och 1982 fått två nya böcker med psalmer och visor, av vilka somliga är ytterst lättillgängliga rent musikaliskt, nästan attraktiva, medan andra endast med största svårighet låter sig användas. Texterna har i de flesta fall ett relativt modernt språk som lätt förstås av alla, medan de melodier de fått, av vilka ett mindre antal är originalkompositioner, endast med möda låter sig anpassa till dessa texter.

Lägger vi så här till en rad mindre väl genomtänkta s. k. nya grepp i det praktiska utförandet av gudstjänstens olika både textliga och musikaliska moment förstår man, att Högmässan i vårt alltmer sekulariserade samhälle kommit att upplevas som främmande och därmed som en faktor som snarare stöter bort från än drar till Kyrkan.

Det skulle föra alltför långt att i en artikel som denna försöka inrymma allt som kan samlas under rubriken "Text och ton i gudstjänsten". Jag har därför valt att stanna inför tre underrubriker, 1: om församlingssången, 2: något om 1976 års försöksordning och 3: om läsningar, böner och av präster utförd liturgisk sång.

1. Församlingssången har genom åren utsatts för stark kritik. Den har från tid till tid beskyllts för att vara behäftad med en rad fel och brister. Somliga stridsfrågor har varit tidsbetonade (t. ex. frågor om tempi, s. k. rytmiska eller utslätade koraler, alternatimsång m. m.) medan

andra har varit av teologisk natur eller kunnat hänföras till den hastigt ökande svårigheten, i synnerhet för den yngre generationen, att läsa och förstå Kyrkans inte sällan poetiska språk och speciella ordvändningar, nödrim m. m.

Den debatt som förts har i första hand gällt de ovan nämnda frågorna av tidsbetonad karaktär. Debattörerna, som ofta hämtats från kyrkomusikerkåren, har nästan genomgående tagit upp frågor av kyrkomusikaliskt-teknisk art. Sålunda har mycken tid och energi ägnats åt frågor om t. ex. koraltempi, varvid synpunkter framförts som man på sina håll velat upphöja från personlig till allmängiltig karaktär. Erfarenheter gjorda i den egna tjänsteutövningen har av många framställts som mönstrexempel och oföränderliga sanningar. Så t. ex. har det moderna samhällets höga allmänna tempo tagits som intäkt för ett snabbt koralsjungande till skillnad från gamla tiders sövande motsvarighet. Med stort patos har man pekat på den destruktive Haeffner och hans långsamma koralsång. Att Haeffner i företalet till sina koralböcker från 1820–1821 pläderade för ett rörligare tempo — han önskade att psalmsången inte skulle vara så långsam i Sverige, "allra högst 3 sekunder per ton" — det har uppenbarligen varit okänt för våra debattörer.

Vidare går fortfarande diskussionens vågor höga om de s. k. rytmiska koralerna och deras ev. förmåga att göra församlingssången mera levande och uttrycksfull än de s. k. fyrtaktskoralerna, som i sin utslätning vore uttrycksfattiga och sömngivande.

I detta sammanhang har synpunkter framförts angående koralernas allmänna tonhöjd, som av många beskrivits som alltför hög och därigenom ouppnåelig för flertalet gudstjänstdeltagare. Särskilt påtagligt har detta upplevts när man sjungit med "fyrtaktskoralernas" traditionellt "långa" upptakter.

Vidare har man diskuterat många specifikt orgelmässiga möjligheter att positivt påverka församlingssången. Hit har t. ex. hört frågor om s. k. triospel och huruvida detta vore att föredraga framför traditionellt koralspel. Man har

också föreslagit andra vägar som t. ex. enstämmigt melodispel manualiter i oktaver eller koralspel med melodien i pedalstämman och ett fritt ackompanjemang på manualerna.

Längst i sina förslag har de gått som pläderat för användande av instrumentalgrupper alltifrån enstaka instrument av mycket skiftande slag till s. k. big band med rytm-sektioner.

Det är i hög grad ägnat att förvåna att dessa debattörer i sina diskussioner inte för ett ögonblick snuddat vid tanken att den dåliga församlingssången kunde vara försorsakad av dem själva. Det förvånar än mer, då det borde vara bekant för varje kyrkomusiker, att han i sin tjänsteutövning har otaliga möjligheter att påverka församlingen och dess sång i såväl positiv som negativ riktning.

Istället för att sakligt analysera församlingssången och dess många dimensioner har man ägnat sig åt ett ivrigt sökande efter nya grepp som skulle råda bot på den förhärskande situationen.

Hit hör t. ex. koralförspelen och den utformning de kommit att få.

Ett koralförspel har tre uppgifter: att för församlingen presentera en koralens melodi, tempo och karaktär. När detta göres på ett riktigt sätt, dvs. när dessa principiella funktioner verkligen fungerar, innebär detta att kyrkomusikern hjälper församlingen, både i dess egenskap av kollektiv och enskilda människor, att tränga in i den aktuella koralens innehåll och tillgodogöra sig det andliga budskapet.

Naturligtvis försöker jag nu inte plädera för ett visst slags förspel, tvärtom finner jag det vara i högsta grad önskvärt att den naturliga mångfald som varje enskild kyrkomusikers personlighet borgar för, verkligen kommer till uttryck. Först när de nyss nämnda principerna om melodi, tempo och karaktär i förening med ett genuint musikerskap bringas att fungera, först då kan koralspelet fylla den funktion som det skall ha.

Men så sker alltför sällan! Den tekniska sidan av kyrkomusikerns verksamhet lockar med en mängd glittrande möjligheter vars egenvärde ger

många kyrkomusiker ett slags tillfredsställelse som är dem tillräcklig och som helt skymmer de behov och rättmätiga krav som den gudstjänstförande församlingen ställer.

Hur skall man annars kunna förklara t. ex. den c:a 10 år gamla trend som innebär att kyrkomusikern i ett ingångspreludium gör detta till en veritabel tummelplats för sig själv, vräker ut de ofta betydande klangliga resurserna i sin orgel i ett toccata-liknande förspel och så småningom, efter en praktfull avslutning, påbörjar koral-spelet med ett par svaga flöjtstämmor. I gynnsamma fall har den enskilde församlingsmedlemmen lyckats uppfatta vilken melodi den aktuella koralen har, men tempo och karaktär förblir okända. Givetvis blir vederbörande inte hjälpt av att koralen, när den kommer, spelas i ett tempo som helt saknar anknytning till förspelen.

Ytterligare ett svårförklarade fenomen är den allt oftare förekommande personliga och, av allt att döma, spontana harmonisering av koralerna som många kyrkomusiker består sina församlingar med.

Det skall gärna medges att svårigheterna är betydande när man som kyrkomusiker har att leda en församlingssång med 5–10 verser, eller när man i samma gudstjänst har flera koraler med samma melodi och alltså har att utföra detta på orgeln med samma harmonisering i alla verser och endast klangliga förändringar till förfogande, när man med sitt orgelspel vill understryka koralernas innehåll och utvecklingen däri.

I sådana fall måste det anses befogat att någon eller några enstaka gånger avvika från koralbokens harmonisering. Dock måste sådana avvikelser vara väl genomtänkta, så att den ”nya” harmoniseringen verkligen anpassas till texten och höjdpunkter i text och musik därigenom kommer att sammanfalla.

Dessvärre är så oftast inte fallet, utan man upplever denna typ av harmonisering som alltför spontan och flytande, och resultatet blir ofta, att församlingen blir osäker och efter hand ger upp i sitt försök att delta i sången.

Jag vill med dessa anklagelser mot kyrkomusi-

kerkåren ingalunda pläderna för något slags sparsamt orgelspel — tvärtom! Det är inte bara tillåtet och önskvärt utan rentav en plikt att i sitt koralspel använda sig av hela sin idérikedom! Dock skall denna inte fungera som ett fritt flödande vatten, utan idéerna och kunskaperna måste anpassas till koralerna och deras i texten inneboende krav på adekvat utförande.

Det är svårt att frigöra sig från känslan att kyrkomusiker ofta preludierar och spelar koraler på rutin, utan föregående noggrann analys av det förelagda materialet i form av text och musik, och, värst av allt, utan egentlig insikt om varför man gör allt detta, vilken funktion koralerna har i gudstjänsten och i vilket förhållande kyrkomusikern själv står till gudstjänsten och församlingen.

Låt oss börja med kyrkomusikerns förhållande till gudstjänsten och församlingen: kyrkomusikern har här, liksom prästen eller prästerna, en tjänande funktion av helt speciell karaktär. Det gäller att som funktionär i gudstjänsten leda denna på sådant sätt, att församlingen så tydligt och klart som möjligt kan uppfatta och tillgodogöra sig dess andliga innehåll. Förkunskandet skall därvid inte trängas på människorna, utan det gäller att framföra sitt budskap på sådant sätt, att församlingen lockas till aktivt deltagande och genom detta aktiva deltagande själv tillgodogör sig budskapet.

Ett sådant förfarande ställer mycket stora krav på gudstjänstens funktionärer, på deras kunskande i såväl teoretiskt som praktiskt hänseende.

När det gäller det praktiska handhavandet av församlingssången är det utomordentligt viktigt, att detta har föregåtts av ett noggrant analytiskt arbete. Man får ofta uppleva hur koraler förfelar sin verkan genom att utföras på ett sätt som strider mot deras egentliga, inre karaktär.

Så är t. ex. ofta fallet med passionskoraler, som, just därför att de sjungs företrädesvis under faste- och passionstiden, får ett dystert, kanske rentav sorgifyllt utförande, detta trots att de, 2000 år efter Kristi uppståndelse, i sitt textliga innehåll framför allt utstrålar värme,

trygghet och ljus.

Eftersom den textliga delen av koralen är den del som mest påtagligt kan förmedla dess budskap till församlingen är det naturligt att det analytiska förberedelsearbetet börjar just där.

Jag vill varmt rekommendera en metod som erfarenhetsmässigt varit till stor nytta och gett utomordentligt goda resultat. Textstudiet har uppdelats i tre avsnitt, ett första, där man tyst läst texten i avsikt att skaffa sig en grundlig förståelse av dess innehåll, karaktär och olika utvecklingsfaser. Avsnitt nr 2 har utgjorts av högläsning, varvid den läsande uppmanats att "leka prost", dvs. att med hög röst tala som om vederbörande befunde sig i ett stort kyrkorum och utan hjälp av mer eller mindre sofistikerade högtalaranläggningar skulle framföra budskapet. Man har då tvingats använda sig av en kraftfull och tydlig artikulation och, framför allt, av ett relativt långsamt tempo, utan vilket det över huvud taget inte varit möjligt att uppnå den grad av tydlighet i artikulationen som varit nödvändig om innehållet i det talade skulle nå fram till åhörarna.

Jag vill här inskjuta en lång parentes: Allt fler kyrkor har i dag påkostade högtalaranläggningar, trådlösa, sinnrika apparater som förväntas lösa de ofta betydande problemen med kyrkans akustik och prästers röstresurser.

Bevisligen finns det exempel på hur dylika högtalaranläggningar löst de aktuella problemen, men det finns minst lika många exempel på hur det faktiskt blivit än svårare än tidigare att höra vad som sagts. I tro, kanske t. o. m. övertro, på apparaternas förmåga har präster och lekmän övergått till ett slags lågmält samtalsspråk och därvid helt glömt, att det förstärkta högtalarljudet skall fortplantas ut i ett stort rum, ett faktum som nödvändiggör såväl relativt långsamt tempo som mycket tydlig artikulation. Härtill kommer nödvändigheten av omsorgsfull träning i såväl mikrofontal som handhavande av förstärkningsanläggningar.

Genom användning av förstärkare kan prästerna undgå att anstränga sina röster, men man

måste komma ihåg, att ett stort rum kräver både en omständligare artikulationsapparat och, förstärkaren till trots, en talröstnivå som är väsentligt högre än samtalsnivå.

Den relativt kraftiga talrösten har stora likheter med sångrösten, som, även i svag nyans, innebär en väsentligt ökad ljudvolym. Den burna sångtonen är direkt jämförbar med en kraftig talröst och ställer därför samma krav på tempo och artikulation som talrösten.

Just detta fenomen återfinner vi som ett av problemen med vår församlingssång. Denna brukar beskrivas som klangfattig och oinspirerad och många försök har gjorts att finna ett slags medicin mot dessa missförhållanden.

Mången kyrkomusiker har i sitt sökande efter detta botemedel kommit fram till att ett "friskt" tempo skulle avhjälpa bristerna och lösa problemen.

Jag tillåter mig påstå att just denna satsning på "friska" koraltempi är en av de viktigaste orsakerna till vår dåliga församlingssång.

Hur har man då kommit fram till detta "botemedel"?

Jag menar att det i första hand är ren och skär okunnighet om koralernas textliga innehåll som fått kyrkomusikerna att söka "friska" tempi.

När man kommer med en sådan anklagelse möts man naturligt nog av starka protester från de anklagade — "psalmboken känner man väl, i synnerhet efter ett antal års tjänstgöring".

Jag hävdar trots detta argument ändå att just okunnigheten om koralernas textliga sida är den förnämsta orsaken till ovan nämnda missförhållanden. Ofta kan man märka hur kyrkomusikerna insorterat sina koraler i vissa fack — advents-, jul-, passions- och påskkoraler osv., och utifrån detta ger dem ett slags grov karaktäristik, men när det kommer till detaljerna, t. ex. utvecklingen inom en och samma koral, lyser okunnigheten igenom. När så denna okunnighet paras med orsak nr 2, den ständiga jakten på inspirerad och klangfull församlingssång och förhoppning om att ett raskt tempo skall vara den undergörande medicinen, då uppstår dagens situation.

Ingenting annat än ett djupt och ingående studium av företeelsens alla dimensioner i förening med stark självkritik och på basis därav ställda krav på oss själva kan åstadkomma en förändring och ge oss den församlingssång, som vi alla så gärna vill ha!

Det är löjväckande att se hur man på ansvarigt håll vidtagit den ena åtgärden efter den andra utan att lyckas förändra situationen. Vi har mött försök med s. k. rytmiska koraler — frågan är bara om de är mera rytmiska än andra, vi har fått s. k. korta upptakter — det skulle bl. a. lösa problematiken med tid för andning, vi har mött alternativsången som tillsammans med diskantsången skulle skapa omväxling och fest, vi har mött försöken med alternativa s. k. folkliga melodier — här skulle församlingen känna igen melodierna och därför sjunga ut på ett annat sätt än det vanliga, vi har mött trumpeter och andra instrument som skulle förstärka melodien, vi har mött en rad engelska melodier med mer eller mindre påträngda svenska texter — i England *sjunger* man och det är naturligtvis melodiernas förtjänst, vi har mött alla gitarrvisor, alla popgrupper, alla rytmsektioner osv. Listan över "nya grepp" är lång! Övertron på dessa hjälpmedel är påtaglig, och samtidigt tydliggörs bristen på fundamental insikt om församlingssång, dess medel, mening och mål.

Och här kommer vi så tillbaka till min nyss påbörjade rekommendation om textstudium och dess avsnitt nr 3. Nr 1 var alltså en noggrann tyst genomläsning för att läsaren själv skulle komma till insikt om innehållet, nr 2 var högläsning i avsikt att på ett tydligt och klart sätt åskådliggöra textens innehåll för åhörare och så, nu, nr 3, en läsning, så omsorgsfull att läsaren med egna ord kan återge innehållet i texten.

Envar av oss minns säkert hur det var i skolan med s. k. utantill-läxor, hur man läste och läste och inte sällan kunde rabbla varje ord utantill och ändå inte förstod någonting.

Det noggranna textstudiet är alltså mycket väsentligt i vårt arbete med församlingssången. Texten är det primära, texten har all den andliga

närningen, texten skall tydligt och klart gå fram till församlingen, vare sig denna själv sjunger eller lyssnar till liturg eller kör. Kyrkomusikernas kännedom om texten skall tydligt framgå när de spelar den på sina instrument.

Konsten att spela text är svår men ett ofrånkomligt primärt krav när det gäller att leda församlingssången i våra gudstjänster.

Alla nyss nämnda s. k. nya grepp kan vara utmärkta hjälpmedel, jämförbara med t. ex. olika registreringar på en orgel, men heller inte mer.

Här måste kyrkomusikerns personlighet och idérikedom komma in i bilden, egenskaper som ska hjälpa henne eller honom att bland alla utmärkta hjälpmedel utvälja just *det* eller *de* som i den förhandenvarande situationen bäst gör tjänst.

Församlingssången får inte vara något slags pausmusik utan måste vara en integrerad del av en stor och hög helhet, Gudstjänsten.

2. När försöksordningen av 1976 offentliggjordes var detta en händelse, som av somliga hälsades med stor glädje och tillfredsställelse, medan den av andra kom att ses som inte bara onödig utan till och med som ett för Högmässans kvalitativa bestånd ödesdigert felsteg.

De positiva, de som hälsade försöksordningen med glädje och tillfredsställelse, såg i den framför allt en de många alternativens och variationernas möjlighet. Man behövde inte längre känna sig bunden till 1942 års relativt begränsade variationsmöjligheter. Antalet alternativ var nu långt fler, gudstjänstens ordning kunde från gång till gång förändras efter vederbörande prästs önskemål, den musikaliska delen av gudstjänsten kunde ges en helt annan utformning än tidigare och, sist men inte minst, just närvaron av någonting nytt skulle väcka en sovande kristenhet till intresse för gudstjänstlivet.

Å andra sidan var det just dessa alternativa möjligheter som av försöksordningens motståndare sågs som en av de största farorna. Här menade man istället, att kontinuiteten och stabiliteten i den gamla ordningen var ett slags borge-

när för gudstjänstens kvalitet eller åtminstone dess möjlighet att fungera i församlingen.

Med försöksordningen följde tillrättlägganden av en rad gamla brister. Så t. ex. såg man till att Introitus kom på sin rätta plats, efter syndabekännelse, avlösning och tacksägelsebön, och inte som tidigare omedelbart efter ingångspsalmen. Man såg f. ö. också till att våra gammalkyrkliga Introitus restaurerades och samlades i en ny utgåva.

Låt mig här få uttrycka min personliga tillfredsställelse över det synnerligen kompetenta arbete som gjorts av restauratörerna! Visserligen finns där fortfarande problem som med nödvändighet måste ses över, och som man måhända kan finna en lösning på, men utgåvans bestående intryck är utomordentligt positivt.

Å andra sidan följde med försöksordningen en hel rad förändringar som mått väl av ytterligare översyn och tankeverksamhet. I den musikaliska delen hade man uppenbarligen glömt att folk ofta reagerar spontant inför musikaliska upplevelser, helt oberoende av förkunskaper. Så t. ex. har det visat sig att den nu införda Salutationen, den s. k. Tonus simplex, med ett fallande litet tersintervall, spontant inger en känsla av mollkaraktär, av någonting sorgset eller åtminstone vekt och tillbakahållet.

Många kyrkomusiker har reagerat mot detta och gjort försök att genom en förändrad harmonisering komma fram till ett slutackord i Ess-dur. Härigenom har man lyckats eliminera den tunga moll-känslan men inte lyckats befria sig från den frågande, undrande karaktär som det fallande lilla tersintervallet i Tonus simplex inger.

Den gamla ordningens dur-tonart ingav ett intryck av positiv atmosfär, en välgångsönskan i ordets rätta mening.

Helt följdriktigt har man också i många församlingar reagerat genom att återgå till 1942 års alternativ.

Detsamma gäller Benedicamus, där man reagerat mot dels att liturgen i 1976 års försöksordning inte längre inbegriper sig själv i uppmaningen till tacksägelse och lovsång trots att den latin-

ska termen för detta gudstjänstmoment är Benedicamus — 1. personen pluralis — utan i stället ger ett slags order: Tacka och lova Herren, och dels att det sjungna församlingssvaret lagts i ett så djupt register att sången omöjligt kan lyftas till lovsång. Att man nu insett sambandet mellan Kyrie och Benedicamus är ett värdefullt framsteg, men att man inte insett skillnaden mellan Kyrie — som i sig inrymmer både bön och tillbedjan — och Benedicamus — som till karaktären är en ren lovsång — är ägnat att förvåna.

Över huvud taget har man transponerat det mesta av den liturgiska sången nedåt, i tro att man därigenom skulle få en bättre sång "eftersom det inte låge så högt".

Helt naturligt har det visat sig att den sjungande delen av församlingen fått större svårigheter till klangfylld sång i och med transponeringarna, och den redan tidigare mumlande församlingsdelen har inte förändrats i sin attityd.

En mycket intressant förändring återfinns i en av de nya versionerna av Agnus Dei. I 1942 års motsvarande version sjöngs orden "O Guds Lamm" med två toner på varje stavelse. En viss innerlighet uppnåddes med hjälp av dessa melismer — något som dess kritiker dock ville stämpla som sentimentalitet.

I den nya versionen har man gått in för en annan textunderläggning. En ton för "O", en för "Guds" och slutligen en melism bestående av tre toner för ordet "Lamm". Då man dessutom transponerat ner sången ett steg, från det triumferande Ess-dur till det ljusa, men långt vekare D-dur, har detta inneburit att hela Agnus Dei omvandlats från en stillsam lovsång och tillbedjan till den segrande Kristus till en lågmäld, nästan sorgsen hymn, där tyngdpunkten lagts på "Lamm", offerlammet, och sången spontant kommit att föra tankarna till den lidande, plågade Jesus, till törnekrona och sår.

I Graduale Romanum återfinns förlagan till den svenska versionen. Här låter man ordet "Agnus" få två toner, en för varje stavelse, medan ordet "Dei" får en melism om tre toner på stavelsen "De-" och en ton på "-i". Tyngdpunkten i origi-

nalet ligger alltså på "Dei", "Guds", det sjungs om "Guds Lamm" till skillnad från vanliga offerlamm, segern över synden och döden blir det essentiella och sången därför mera triumferande, ljus och fylld av tillförsikt.

Det kan tyckas som om detta vore en petitesse, som om den felaktiga textunderläggningen i 1976 års försöksordning vore av marginell betydelse, men enligt min uppfattning är den en av många felaktigheter som sammantagna slår sönder Högmässan och dess målsättning.

Högmässan är ursprungligen tänkt som en "de troendes gudstjänst", som ett slags andlig tankstation för den kristna församlingen. Det som nu hänt är, att man av Högmässan, vars alla moment av en troende betraktas i en ljus färgskala, till vilken den uppståndne Kristus är upphov, av den Högmässan har man velat åstadkomma en för "mannen på gatan" mera tillvänd och förståelig gudstjänst. Det obehagliga resultatet blir att man inte nu når vare sig de gamla församlingsmedlemmarna, då det nya för många av dem upplevs som en vattvälling, eller de utanför Kyrkan stående, eftersom gudstjänsten för dem är alltför svår. Högmässan blir någonting främmande för alla och fråntas sin möjlighet att fungera.

3. Avslutningsvis vill jag gärna ta upp gudstjänstens läsningar av texter, böner och av liturger sjungna moment.

Konsten att läsa är för de allra flesta en förmåga som man tillägnat sig i 7-årsåldern, och då man dagligen, i de mest varierande situationer, använt sig av denna förmåga, har den kommit att bli någonting fullständigt självklart, så självklart att de flesta glömt vilken rikedom och uttrycks-kraft som kan ligga däri.

Konsten att läsa högt har av många kommit att betraktas med samma självklarhet. "Man kan ju läsa . . ." är ett svar som man ofta får höra, och hur det är beställt med den saken visar sig inte minst i våra kyrkor, där det alltför ofta och med alltför stor klarhet framgår hur kort tid, om någon alls, som ägnats åt förberedelse av högläsningen.

Ändå är det ju så, att den högläsning som förekommer i våra gudstjänster inte sällan ställer synnerligen stora krav på sina exekutörer. Tänk bara på vissa paulinska texter som, om de inte noggrant förberetts och analyserats, platt faller till marken och av församlingen upplevs som en hel mängd ord, egendomligt sammanställda och utan förstället innehåll.

Ett av våra "nya grepp" är att textläsningen, ibland textläsningarna, skall utföras av lekmän — ytterligare ett av de många offren på folklighetens och omväxlingens altare.

Det finns förvisso ingenting som säger, att texterna blir lästa på ett riktigt sätt om de läses av präster — omvänt kan risken vara stor att just präster, som så ofta läst dessa texter, faller för rutinen och därför hoppar över den personliga förberedelsen.

Det finns å andra sidan heller ingenting som talar för att lekmän här skulle åstadkomma ett bättre resultat. Tvärtom kan ovana vid såväl offentligt framträdande som textanalys vara utomordentligt försvårande faktorer för dem.

Lekmäns medverkan i t. ex. textläsning kan vara mycket värdefull om läsarna bara utvalts för denna tjänstgöring som följd av deras speciella lämplighet härför.

Tyvärr får man nog ofta den uppfattningen att lekmän medverkar för att det skall så vara.

Beträffande prästers textläsning och församlingens rättmätiga krav på kvalitet härvidlag bör man komma ihåg, att detta är en del av prästens arbete, och att han därför måste förväntas ha såväl teoretisk insikt som praktiskt kunnande och tid till förberedelse härför.

Avgörande för textens förmåga att nå församlingen är till syvende og sist om den läsande satt sig in i dess innehåll eller inte, om vederbörande läst på sin läxa, t. ex. på sådant sätt som jag nyss föreslagit kyrkomusikerna i deras förberedelsearbete med koralerna.

Kravet på inlevelse i uttrycket, baserad på ingående kännedom om vad som skall uttryckas, är stort och berättigat, och dessutom av avgörande betydelse för trovärdigheten i den liturgis-

ka funktionen.

Här kommer vi osökt in på två andra av prästens liturgiska funktioner, dels bönerna och dels den liturgiska sången.

De flesta av våra böner är fasta, av andra människor författade böner, som ingår som regelbundet återkommande moment i våra gudstjänster.

För många präster är det en självklarhet att dessa böner ska *läsas* i gudstjänsten. En stiliserad form av läsning anses av dem vara att föredra framför en känslomässigt laddad. Inte sällan argumenterar man för sin uppfattning genom att peka på det faktum att "Gud vet vad du ber om redan innan du bätt".

Det är svårt att argumentera mot en absolut övertygelse av nämnda slag. Frågan är f. ö. om man över huvud taget skall argumentera i en fråga som denna. En ärlig övertygelse är en stor kraft.

Å andra sidan är det svårt att komma förbi det faktum som säger att en liturg som en av sina uppgifter har att leda församlingen i gudstjänsten och att det är viktigt att allt som görs, sägs eller sjungs blir gjort, sagt eller sjunget på ett så riktigt sätt som möjligt, och att församlingen därigenom av sin tjänare leds in till en rätt samvaro med sin Herre.

Inlevelse i bönerna är alltså i hög grad en fråga om äkthet, vilket i sin tur i hög grad är avgörande för trovärdigheten i gudstjänsten.

Just detta sätts på prov, inte minst i de många moment som återkommer i gudstjänst efter gudstjänst. Tänk bara på bönen efter predikan — "Lovad vare Gud och välsignad," etc., eller på Syndabekännelsen eller den Allmänna kyrkobönen, för att inte tala om alla de många orden i nattvardsdelens böner.

Trovärdigheten genom inlevelse är oerhört betydelsefull och måste vara en hög målsättning.

Detta gäller också den liturgiska sången.

Här möter vi en funktion som förutsätter en särskild förmögenhet, nämligen förmågan att sjunga. OBS! att jag inte använde ordet "sång-röst", som ju kommit att bli ett oändligt vittom-

fattande begrepp.

Nej, här handlar det om förmåga att med sin röst, klangskön eller ej, uttrycka någonting så, att det med tonernas hjälp blir förklarad, förtydligat och förhårligt och därigenom når fram till åhörarna.

Detta borde vara en självklar sak, men så är inte fallet. Tvärtom är just den liturgiska sången prestigefyllt mer än kanske någon annan prästerlig funktion. Hur många prästval har inte avgjorts just genom den sångliga förmågan hos någon av de sökande. Och hur många präster är det inte som just därför tvingar sig själva att sjunga trots stark medvetenhet om den egna begränsningen.

Vi ska komma ihåg att många av de liturgiska sångerna är utomordentligt krävande även för en yrkessångare, bl. a. till följd av deras ålder och tillhörighet till en helt annan kultur.

Den liturgiska sången och musiken kan ha en starkt berikande effekt på gudstjänster — det är odiskutabelt, men lika odiskutabelt är det att en illa utförd liturgisk sång eller musik kan ha en starkt destruktiv inverkan.

Min avsikt är inte att med detta försöka skrämja liturger till avhållsamhet från sång utan desto mera att peka på hur mycket större möjlighet en mindre god sångare har att göra god liturgisk tjänst med sin talröst.

Tänk bara på det s. k. "Introitus-Helig", tänk på intonationen till Lovsången, på Salutationen, på Sursum Corda, på Prefationen, på Benedicamus!

En talad stämma i förening med ett uppfyllt hjärta kan här nå fram till församlingen på ett sätt som den inte kan missförstå!

Det är nödvändigt att åstadkomma en omvärdering av den prästerliga liturgiska sången. En god liturgisk sång är värdefull, men än värdefullare är en *riktig liturgisk funktion!*

Här har Kyrkan en jätteuppgift att ta itu med. Den praktiska utbildningen är idag så bristfällig för såväl präster som kyrkomusiker att man häpnar. Osökt får man tanken, att man på ledande håll förväntar att "det hela skall ordna sig på

något sätt”.

Man möter präster som fortfarande efter sin prästvigning inte kan gudstjänstordningen, än mindre kan läsa så att folk förstår eller sjunga de liturgiska partierna. Man möter kyrkomusiker som är fullproppade med musikaliska finesser av alla slag men som helt saknar kännedom om gudstjänstens medel, mening och mål.

Med olika intervall har man diskuterat något slags kyrkligt seminarium, där såväl präster som

kyrkomusiker skulle drillas innan de över huvud taget finge tjänstgöra i en gudstjänst.

Detta vore måhända en lösning på alla problem med text och ton. I varje fall vore det ett viktigt steg på väg mot ett högt mål, nämligen en Kyrka vars gudstjänster leds av tjänande funktionärer som med en klar och entydig ”insida” som startkapital lärt sig föra ut budskapet till församlingen.

Dan-Olof Stenlund